

Ks. prof. zw. dr hab. Marian Nowak
Instytut Pedagogiki KUL
Katedra Pedagogiki Ogólnej
w Lublinie

Recenzja kwalifikacji naukowych na stopień doktora habilitowanego

Doktora Sylwestra BĘBASA

na podstawie całokształtu dorobku naukowego

i rozprawy habilitacyjnej

na temat:

„Rola religii w procesie resocjalizacji”

Toruń, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, 2015, str. 342.

ISBN 978-83-63955-32-8

Zaprezentowany dorobek naukowy Pana Doktora Sylwestra Bębas, jak również rozprawa przedstawiona jako podstawa do wszczęcia postępowania w sprawie habilitacji, wpisują się w zakres problemów pedagogiki, a bardziej szczegółowo w zakres pedagogiki resocjalizacyjnej, ale również pedagogiki chrześcijańskiej, pedagogiki rodziny i pedagogiki społecznej. Stwierdzam zatem adekwatność ubiegania się o habilitację w dziedzinie nauk społecznych w zakresie pedagogiki.

Podstawowy zakres twórczości naukowej Doktora Sylwestra Bębas wyznaczają publikacje wpisujące się zwłaszcza w ten obszar i rodzaj naukowych badań w pedagogice, które są określane jako pedagogika resocjalizacyjna, natomiast w ramach doprecyzowania tego obszaru i zakresu zainteresowań oraz badań, można mówić zwłaszcza o pedagogice resocjalizacyjnej, ale też o pedagogice religii i pedagogice chrześcijańskiej.

W ten właśnie obszar problemowy wpisane zostały dotychczasowe naukowe osiągnięcia Pana Doktora Sylwestra Bębas i one w pewnym sensie współwyznaczają jego zauważalną specyficzną pozycję w gronie pedagogów, zwłaszcza pedagogów resocjalizacyjnych – związaną z podejmowaniem problematyki duszpasterstwa więziennego i rolą religii w resocjalizacji.

Szczególną wartość w przedstawionym do oceny recenzenckiej dorobku, tworzącym systematycznie i trzeba przyznać – bardzo dynamicznie, przez kolejne osiągnięcia naukowe, a zwłaszcza rozprawę habilitacyjną, Dr Sylwester Bębas zdaje się wyznaczać sobie ten obszar pedagogicznej refleksji, który dotyczy osadzonych i ich religijności oraz roli tej ostatniej w realizowanym procesie resocjalizacyjnym.

Poruszając się w tym obszarze problemowym, Dr Sylwester Bębas otwiera się na wyniki badań takich dyscyplin jak: pedagogika, psychologia, socjologia – postrzegane zresztą jako podstawowe dla pedagogiki, ale także na filozofię i teologię, z których umiejętnie stara się korzystać. Jest w takim podejściu dążenie do realizowania znanego stwierdzenia, że problemy nie znają podziałów na dyscypliny, tak też można mówić o koncentracji Doktora Bębas na problemach i próbach ich rozwiązywania. Takie podejście pozwala na uwzględnienie roli religii, czy moralności i etosu społecznego w realizacji, czy najpierw w planowaniu procesu resocjalizacyjnego.

Oryginalność dla wybranego stanowiska Doktora Sylwestra Bębas wyznacza sięganie także do empirycznego podejścia, a zwłaszcza do badania roli zjawiska religijności w resocjalizacji osób osadzonych. Niewątpliwie, takie podejście jest w tych obszarach nowatorskie i bardzo potrzebne, przynosząc bardzo oczekiwaną współcześnie rewitalizację zarówno badań w zakresie oddziaływań o charakterze religijnym w resocjalizacji, jak również w zakresie resocjalizacji otwartej na perspektywę religijną

To jest też jeden z ważnych aspektów potwierdzających wartość i oryginalność dorobku i naukowego osiągnięcia habilitacyjnego Doktora Sylwestra Bębas.

Te wszystkie cechy i intuicje bardzo dobrze wpisują się w wyraźnie zauważany wysiłek związany z rewitalizacją pedagogiki resocjalizacyjnej, skoncentrowanej owszem na tworzeniu własnej specyfiki, a jednocześnie korzystającej z wiedzy wypracowanej w psychologii i socjologii, czy filozofii oraz teologii. Zauważamy ten wysiłek w próbach zarysowania podstaw antropologicznych dla zagadnień podjętych w przedstawionym dorobku i w głównym osiągnięciu naukowym. To właśnie takie dążenia stanowią istotny wkład w zdynamizowanie refleksji nad religijnym wychowaniem osób osadzonych, jak też przyczyniają się, w tym zakresie, do rozwoju i pogłębienia współczesnej refleksji pedagogicznej wziętej w jej ogólności.

Nie trzeba chyba specjalnie podkreślać, że mamy tutaj do czynienia z klasycznym niemal przykładem tego, jak poszczególne podejścia i badania w pedagogice, mogą się ponownie zdynamizować i zaktualizować, a również, jak staje się w nich możliwe odkrywanie nowych problemów, stających się ponownie zadaniem i wyzwaniem do podejmowania własnej refleksji. Determinacja zaś badaczy i ich pasja, przejawiająca się w zachwycie konkretnym podejściem, przez trafność ujęcia sytuacji i pojawiających się problemów, w ramach realizowanych badań sprawia, że niejednokrotnie sytuacje uważane za „obumierające”, lub wiązane raczej tylko z przeszłością, nagle ożywają i zyskują nowe kręgi badaczy nimi zainteresowanych. Taka sytuacja „powrotu” do pedagogiki religii i wiązanie jej

z pedagogiką specjalną, a dokładniej mówiąc – rewitalizacją wybranych obszarów pedagogiki resocjalizacyjnej, przez odniesienie ich do doświadczenia religijnego wychowawców i wychowanków, wydaje się mieć miejsce w tym przypadku.

W tym właśnie względzie i zakresie zauważam szczególną wartość i istotne osiągnięcie do odnotowania w przedstawionym dorobku Kandydata, a zwłaszcza w Jego rozprawie habilitacyjnej. Stanowią one szczególną wartość dla refleksji pedagogicznej i praktyki edukacyjnej, na co chcę wskazać niżej w recenzji.

W imię spełnienia wymogów formalnych i merytorycznych, w mojej recenzji wyodrębniam następujące części:

Część I – dotyczy oceny dotychczasowej istotnej aktywności naukowej lub artystycznej, natomiast –

Część II – poświęcona zostanie ocenie osiągnięcia naukowego w postaci rozprawy habilitacyjnej pt.: ***Rola religii w procesie resocjalizacji***, Toruń, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, 2015, str. 342.

Zamieszczam również w niniejszej recenzji **Część III** – jako bilans ocenowy i konkluzje.

Ad. Część I. *Ocena dotychczasowej istotnej aktywności naukowej lub artystycznej.* Aktywność naukową Doktora Sylwestra Bębasza charakteryzuje bogactwo podejmowanych obszarów, form wyrazu i problemów, które stanowią szczególne wyzwanie dla recenzenta podejmującego się oceny zaprezentowanego dorobku, związanego z wymaganiem, aby nie przeoczyć tych osiągnięć oraz wyodrębnić te, które można rzeczywiście uważać jako najistotniejsze. Kandydat pomaga w tym dziele, dokonując selekcji i także przemyślanej charakterystyki swojego dorobku w przygotowanym dość starannie *Autoreferacie*.

Zwracam także uwagę na zauważany w tym dorobku bardzo interesujący przykład rozwoju naukowego młodego pracownika nauki i Jego stopniowe osiągnięcie własnej pozycji w środowiskach pedagogicznych w Polsce i zwłaszcza w pedagogice resocjalizacyjnej.

Powyższe stwierdzenia znajdują swoje umocowanie w charakterze bogatego dorobku i w problematyce ujętej w większości artykułów i opracowań Kandydata. Dorobek ten najogólniej można opisać jako:

- z jednej strony poszukający odpowiedzi na pytanie: Jak przebiega resocjalizacja, zwłaszcza z wykorzystaniem oddziaływań o charakterze religijnym i promującym religijność?
- z drugiej zaś zachowuje dążenie do poszukiwania odpowiedzi na pytania: Czym w ogóle jest tego rodzaju oddziaływanie w tak specyficznych uwarunkowaniach? W ramach

tego podejścia bardzo istotne wydaje się być pytanie: Kto jest podmiotem resocjalizacyjnych oddziaływań? itd.

Ta ostatnia grupa pytań, chociaż dotąd w dorobku Kandydata jeszcze nie została zbyt rozbudowana – może być określona jako pytania filozoficzno-antropologiczne i to w nich należy upatrywać podstawy realizowania działalności resocjalizacyjnej wobec osadzonych.

A chociaż oba punkty widzenia i rodzaje pytań są istotne, to Autor w pełni wpisuje się w tę linię myślenia – jako refleksyjny praktyk, który potrafi wyraźnie rozróżniać te dwa podejścia, z jednej strony idąc w kierunku poszukiwania odpowiedzi na pytanie: Co rozumiemy przez resocjalizację i jakie są jej możliwości?; z drugiej zaś poszukując odpowiedzi na pytanie: Jak optymalna resocjalizacja, może i powinna przebiegać?

Takie podejście pozwala w pedagogice, na podstawie wiedzy szczegółowej zdobywanej w badaniach empirycznych, chociaż ciągle jeszcze niedoskonałej, to jednak zdolnej pomagać nam w formułowaniu ogólnych stwierdzeń, nieodzownych do podejmowania decyzji, także w zakresie nauczania i wychowania. Tak można odczytywać także przesłanie analizowanego dorobku Doktora Sylwestra Bębas. Jest to dorobek ukierunkowany w swoich zainteresowaniach na resocjalizowanych i proces ich ponownego pozyskiwania dla aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym. To właśnie przemiana postawy osadzonych stanowi podstawę badań w opracowaniach Kandydata, który podejmując szczegółowe problemy pedagogiczne, zachowuje związek z podejściem antropologicznym, przez swoją otwartość na kwestie o charakterze:

- ontologicznym (w orzekaniu o analizowanej rzeczywistości społecznej, w tym wychowawczej);
- epistemologicznym (w wyznaczaniu granic i szans naukowego poznania tej rzeczywistości);
- metodologicznym (w ukazywaniu sposobów gromadzenia i opracowania materiału empirycznego, uzasadnianiu twierdzeń i budowaniu sądów z zachowaniem ciągłości i hierarchicznego układu treści).

Badania Pana Doktora Sylwestra Bębas, dotyczące pedagogiki resocjalizacyjnej, obejmują zagadnienia wykolejenia przestępczego, reedukacji i resocjalizacji zarówno nieletnich jak i dorosłych przebywających w jednostkach penitencjarnych. W tych badaniach, dla Kandydata staje się charakterystyczne nawiązywanie do aktualnych badań zwłaszcza socjologii religii, ale też psychologii religii – tak w polskiej, jak i w światowej myśli psychologicznej i socjologicznej (zainteresowanej fenomenem religijności), z wyraźną intencją pokazania aktualności, a nawet potencjału badań naukowych prowadzonych w

obliczu współczesnych problemów resocjalizacyjnych, związanych zwłaszcza z potencjałem oddziaływań o charakterze religijnym i ich zastosowaniem w zakresie naprawiania deficytów wychowania i socjalizacji.

Chociaż Autor nie unika teoretycznego podejścia w realizowanych opracowaniach swojego dorobku, to jednak można mówić o dominacji empirycznego charakteru większości naukowych jego dokonań, jak też oryginalności tych badań. Uzyskane zaś wyniki własnych badań empirycznych i ich analiza, pozwalają na nowe spojrzenie na efekty i możliwości współczesnych dokonań o charakterze resocjalizacyjnym, socjalizacyjnym, ale też wychowawczym, edukacyjnym, terapeutycznym, wspierającym, czy wprost naprawczym. Taka droga postępowania jest oryginalnym i nowym podejściem Kandydata. Dodać warto, że wraz z takim podejściem, Doktor Sylwester Bębas poszukiwał adekwatnych metod do badania realizowanej działalności praktycznej, poddawanej badaniom, przejawiając przy tym inwencję dostosowywania metody badań i narzędzi do wybranego przedmiotu badań.

Wychodząc od opisanego i przybliżenia w badaniach znaczenia wymiaru religijnego w życiu osób z niepełnosprawnościami, Kandydat – stopniowo jakby – odkrywał wartość i wielki potencjał, jaki tkwi w religii, a co starał się dokumentować przez wyniki własnych badań empirycznych.

Dorobek ten – w przeważającej mierze – daje się wyraźnie usytuować w wymienianych już wyżej subdyscyplinach pedagogicznych, czy też obszarach problemowych, takich jak:

1) *pedagogika resocjalizacyjna, resocjalizacja nieletnich i resocjalizacja penitencjarna dorosłych*. Te badania przybliżają Autora do myślenia o możliwościach zastosowania pedagogiki religii i wychowania religijnego w pedagogice resocjalizacyjnej – o czym traktuje w rozprawie: *Rola religii w procesie resocjalizacji*, przedstawionej jako główne osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym;

2) *pedagogika rodziny, jej dysfunkcjonalność, zagrożenia i patologie – w tym patologie w sieci*. Publikując wraz z promotorem rozprawy doktorskiej – ks. Profesorem Janem Śledzianowskim książkę: *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej* (2013), Kandydat wpisuje się w prowadzone badania swojego promotora, ale także wypracowuje oryginalny i własny obszar na którym koncentruje swoją uwagę, analizując więzi rodzinne, problemy socjalizacyjne w rodzinie, jak też dręczące rodzinę patologie związane z nowymi technologiami i mediami (m.in. monografia: *Patologie społeczne w sieci*, 2013);

3) *pedagogika religii, pedagogika chrześcijańska i jej potencjał także dla działalności resocjalizacyjnej*. Z wymienionym obszarem pedagogiki resocjalizacyjnej ściśle wiąże się

badanie i opracowywanie treści związanych z praktykami religijnymi i posługą duszpasterską wobec osadzonych. Autor odkrywa i wykazuje w badaniach empirycznych resocjalizacyjny potencjał religii, a zwłaszcza chrześcijaństwa, nadając temu przekonaniu najbardziej wyrazistą postać w rozprawie habilitacyjnej: *Rola religii w procesie resocjalizacji* (2015);

4) należy także podkreślić i zauważyć, jako dający się wydzielić obszar badań Doktora Sylwestra Bębasa nad myślą i działalnością Jana Pawła II i jej znaczeniem oraz konkretnymi implikacjami dla osadzonych. Dotyczyła tej kwestii rozprawa doktorska na temat: *Nauczanie Jana Pawła II kierowane do więźniów w percepcji osadzonych w zakładach karnych w Polsce*, a jej praktycznym efektem stało się także opracowanie autorskiego programu: *Program resocjalizacyjny wynikający z nauczania Jana Pawła II* opublikowanego w 2010 r.

W tych obszarach problemowych staje się możliwe zauważyć korelacje poruszanych problemów pedagogicznych z tezami antropologicznymi oraz aksjologią pedagogiczną. Takie poszukiwania uczyniły z poszukiwań Kandydata bardzo interesujące i ważne osiągnięcie związane z tym obszarem problemowym, który Kandydat poświęcił zasobom psychospołecznym oraz specyfice sytuacji osadzonych osób, włącznie z refleksją o ich bezpieczeństwie, możliwościach readaptacji, uzależnieniach behawioralnych i ich duchowością.

W tych badaniach i opracowaniach, nawiązujących do kompetencji społecznych badanych osadzonych, można odnajdywać szczególne nawiązywanie do tej tradycji polskiej myśli pedagogicznej prof. Lesława Pytki, czy prof. Jerzego Kwaśniewskiego. Kandydat zwraca uwagę także na społeczne zadania i role społeczne jakie pełnią i powinni pełnić osadzeni, a które mogą stanowić ważne punkty zaczepienia dla oddziaływań resocjalizacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do roli ojca i męża, tym bardziej ojcostwa, czy macierzyństwa, także relacji z rodziną i gronem przyjaciół.

W ujęciu Doktora Sylwestra Bębasa, to właśnie wpisywanie w program resocjalizacji działań readaptacyjnych oraz pomocowych na rzecz ponownego odkrywania pełnionych ról społecznych, związane oczywiście z przywracaniem skazanym określonych kompetencji koniecznych dla efektywnych zachowań w sytuacjach ekspozycji społecznych (*Skutki uwięzienia członka rodziny i znaczenie rodziny dla więziennego funkcjonowania osadzonych oraz ich resocjalizacji i readaptacji*, 2017). Należy też podkreślić bardzo optymistyczne podejście do problemów resocjalizacji i odkrywanie jej możliwości, oparte zresztą na wynikach własnych badań empirycznych przeprowadzanych przez Kandydata, który działając badawczo we wspomnianych warunkach, wykazuje możliwości resocjalizowania osadzonych

i ukazuje nowe perspektywy otwierające się w zakresie możliwości przyszłego ich funkcjonowania.

Zwracam uwagę na stosunkowo wysoką aktualizację własnej wiedzy i nawet zaskakującą czasami „bieżącą obecność Kandydata” w podejmowaniu aktualnych problemów, jeśli chodzi o pogłębione podejmowane zagadnienia nowych zagrożeń czy przejawów społecznego niedostosowania oraz możliwości resocjalizowania osadzonych. Poza religijnymi aspektami, postulowanymi do wykorzystania w pracy resocjalizacyjnej, a w tym zwłaszcza sięgania do nauczania papieża Jana Pawła II. – włącznie z opracowaniem oryginalnego *Programu resocjalizacyjnego wynikającego z nauczania Jana Pawła II*, 2010), Doktor Sylwester Bębas podejmuje m.in. zagadnienia: fonolizmu (*Fonolizm – nowe uzależnienie wśród dzieci i młodzieży*, 2015 r.); zagrożeń cyberprzestrzeni (*Rodzice wobec zagrożeń i bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*, 2017 r.); zjawiska samobójstw – w tym samobójstw w sieci i nowych mediów (*Nowe media a problem samobójstw*, 2017; *Profilaktyka i interwencja wobec samobójstw w sieci*, 2017); zagrożenia sextingu (*Sexting – nowe zagrożenie wśród dzieci i młodzieży*); także problemu zagrożeń związanych z nowymi mediami i sektami (*Nowe media a problem sekt*, 2017); uzależnień od portali społecznościowych (*Uzależnienia od portali społecznościowych na przykładzie Facebooka*, 2018) itd.

W taki też sposób Kandydat podejmuje oryginalną próbę scharakteryzowania zagrożeń, jak również zasobów osobistych osób osadzonych i ich środowisk. W oparciu o uzyskiwane wyniki własnych badań empirycznych wykazuje, że istnieją realne możliwości resocjalizowania, działań profilaktycznych oraz faktycznego wpływu na postawy osadzonych i odzyskiwanie ich dla społeczeństwa w procesie resocjalizacji.

Ta właśnie problematyka otrzymała swoistą syntezę i swoją kontynuację w monografii habilitacyjnej ukierunkowanej na religię i jej obecność w procesie resocjalizacji. Monografia ta bardzo wyraźnie wydaje się wyrastać z poszczególnych elementów dorobku Kandydata i stanowi swoiste podsumowanie podejmowanych wcześniej obszarów problemowych i osiągnięć cząstkowych.

Dorobek ten otrzymuje swoje wzmocnienie przez uczestnictwo w czterech projektach badawczych krajowych oraz dwóch zagranicznych. W realizowanych projektach zagranicznych szczególne wzmocnienie dla dorobku Kandydata pod względem realizowania projektów zagranicznych wnosi uczestnictwo w naukowo-badawczym zespole opracowującym problemy nauczania i wychowania w ramach umów międzynarodowych w jednym z tych projektów oraz uczestnictwo w zespole zajmującym się psychologicznym

wsparciem rozwoju kompetencji zawodowych wychowawców – w drugim z kolei projekcie zagranicznym.

Doktor Sylwester Bębas kierował także dwoma projektami realizowanymi we współpracy z przedsiębiorcami (projektem na temat: *Badanie rynku pracy regionu piotrkowskiego* realizowanym we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w Piotrkowie Trybunalskim oraz projektem: *Bezpieczeństwo w warunkach zmian społecznych* realizowanym z Mazowiecką Komendą Wojewódzką Policji z siedzibą w Radomiu oraz Komendą Powiatową Policji w Piotrkowie Trybunalskim).

Wraz z tą aktywnością Doktor Sylwester Bębas systematycznie realizował pracę dydaktyczną i organizacyjną w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – jako adiunkt od 2015 r. pełniąc tam wielorakie funkcje organizacyjne i dydaktyczne; a wcześniej w latach 2013-2015 – funkcję rektora Wyższej Szkoły Handlowej im. Króla Stefana Batorego w Piotrkowie Trybunalskim; w latach 2010-2015 - dziekana Wydziału Humanistycznego i prorektora ds. Dydaktyki i Kadry w Wyższej Szkole Handlowej w Radomiu; wykładowcy w Wyższej Szkole Ekonomii, Turystyki i Nauk Społecznych w Kielcach (w latach 2010-2013); będąc w tym okresie promotorem 142 prac magisterskich, czy też recenzentem prac dyplomowych licencjackich i magisterskich.

Pracę naukowo-badawczą i dydaktyczną Doktora Sylwestra Bębas ubogaca i poprzedza – w chronologicznym także aspekcie praca zawodowa realizowana na stanowiskach pedagoga i wychowawcy (w latach 2005-2006 w Placówce Socjalizacyjnej i Ośrodku Interwencji Kryzysowej im. Jana Pawła II w Jasieńcu Iłżeckim Dolnym (gmina Iłża), pedagoga profilaktyka (w Stowarzyszeniu Nadzieja Rodzinie w Kielcach w 2008 r.), wychowawcy (w Schronisku dla Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości w Gackach – w latach 2008-2010), członka Zespołu Redakcyjnego „Gazety Radomskiej” (w latach 2010-2015), czy nawet przewodniczącego Rady Fundacji Kiniak w Raciążku (2011-2014).

Brał też aktywny udział, zwłaszcza po uzyskaniu stopnia doktora w kilkunastu zagranicznych konferencjach naukowych wygłaszając referaty w Wilnie, Preszowie, Mogilewie, Mińsku, Mozyrze, Utenie, także w 45 konferencjach krajowych i międzynarodowych realizowanych w Polsce, kilkanaście razy też przewodniczył sesjom podczas tych konferencji.

Ogólnie nasuwa się wrażenie, że przedstawiony do oceny dorobek naukowy Doktora Sylwestra Bębas, poszczególne zaznaczające się kierunki Jego naukowych poszukiwań i wzięte pod uwagę obszary badań są bardzo ważnym i wartościowym osiągnięciem poznawczym, wskazującym na posiadanie kompetencji badawczych i dydaktycznych, które

nie tylko okazjonalnie zaistniały na drodze Jego naukowego rozwoju, lecz nade wszystko są same w sobie dopracowanym i dojrzałym osiągnięciem. Osiągnięcia te stanowią podstawy nadziei w związku z dalszą samodzielną pracą naukową, także pracą ze studentami w zakresie kształcenia młodych pracowników nauki (sprawował przez lata funkcję m.in. opiekuna naukowego koła resocjalizacji i pracy socjalnej), odsłaniając talenty pedagogiczne w tym zakresie oraz wykazując możliwości wspierania młodych pracowników i studentów swoim doświadczeniem naukowym i kompetencjami, co jest konieczne w promowaniu młodych pracowników nauki, w tym zwłaszcza w prowadzeniu i w kształtowaniu przyszłych doktorantów. Jest to zarazem podstawa do stwierdzenia – w oparciu o przedstawiony dotychczasowy dorobek – o osiągniętym, odpowiednim dla tego etapu, poziomie naukowej dojrzałości.

Na uwagę zasługuje także zdolność współdziałania i współpracy badawczej w zespole, zauważana i realizowana w wydaniach bardzo licznych, jak na ten etap naukowego rozwoju, publikacji ukazujących się jako prace pod redakcją – w których Doktor Bębas występuje jako współredaktor.

Na podkreślenie zasługuje także przykład akademickiego wzrastania w relacji Mistrz – Uczeń w związku ze współdziałaniem z promotorem Jego rozprawy doktorskiej – ks. Profesorem Janem Śledzianowskim, w którym zauważyć można też wspomaganie naukowego rozwoju młodego pracownika nauki przez Mistrza. Widoczne osiągnięcia zespołowe Kandydata odczytuję zarazem jako gwarancję jakości już wykonanej, ale także przyszłej pracy badawczej, do realizowania której został Kandydat na tej właśnie drodze bardzo dobrze przygotowany. Wizytówką szczególną tej pracy jest – w moim przekonaniu – właśnie zdolność współdziałania i realizowania badań naukowych w zespole (dzisiaj bardzo poszukiwana w świecie akademickim). Doktor Bębas chętnie i systematycznie uczestniczy w pracach takich Zespołów, w tym m.in. jest bardzo aktywnym członkiem Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej działającym pod Patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i wielokrotnie wygłaszając podczas tych posiedzeń wartościowe referaty i komunikaty.

Autor wypracował i wyraził pewne własne stanowisko i nadał oryginalną postać swoim badaniom, włącznie z opracowywaniem ich wyników, jak też stylem swojego poruszania się w pedagogice, zwłaszcza w pedagogice resocjalizacyjnej. Z Kandydatem można zatem wiązać uzasadnione nadzieje na dalszy rozwój w kolejnych latach Jego własnej twórczej aktywności naukowej.

Ad. Część II. Ocena głównego osiągnięcia naukowego w postaci rozprawy habilitacyjnej pt. *Rola religii w procesie resocjalizacji*, 2015 r. Monografia ta stanowi wartościowe, dojrzałe i bardzo interesujące studium teoretyczno-empiryczne, w którym Autor podjął nie tyle jakąś jednorazową prezentację określonej koncepcji, czy interpretacji, lecz przedstawił jakby wypadkową wcześniejszych etapów naukowych i badawczych poszukiwań oraz powstałych i wydanych drukiem osiągnięć częściowych, które zostały scharakteryzowane wyżej.

Intencją Autora jest ukazanie potencjału wychowawczego, socjalizacyjnego, a zwłaszcza resocjalizacyjnego – religii i religijności, gdzie Autor zauważa, że wyższy poziom religijności koreluje ujemnie z oznakami dewiacji i niedostosowania. Rozprawa stanowi zatem autorską koncepcję pracy resocjalizacyjnej z uwzględnieniem działalności o charakterze religijnym, zwłaszcza realizowanych w ramach duszpasterstwa więziennego oraz indywidualnie realizowanych praktyk religijnych.

W oparciu o bogaty zbiór literatury przedmiotu (857 pozycji) wykorzystanej w rozprawie, Autor opracował swoiste kompendium wiedzy na temat obecności religii i religijności w procesie resocjalizacji, poszukując odpowiedzi na główny problem sformułowany w postaci pytania: Czy religia może sprzyjać resocjalizacji? Problem tak sformułowany – jako pytanie rozstrzygnięcia, nie pozwalałby Autorowi na tak szerokie opracowanie problematyki, z jakim mamy do czynienia w rozprawie, dlatego dobrze się stało, że Autor całą strukturę rozprawy, jak też układ jej treści powiązał wydatnie z celami rozprawy, czyniąc jej celem teoretycznym – ustalenie specyfiki resocjalizacji religijnej, celem poznawczym – wydobywanie i skonstruowanie koncepcji resocjalizacji uwzględniającej religię oraz celem praktycznym – poszukiwanie modelu resocjalizacji religijnej w jednostkach penitencjarnych i zakładach resocjalizacji dla nieletnich.

Zresztą większości także szczegółowych problemów badawczych Doktor Sylwester Bębas – z bliżej niezrozumiałych powodów – nadał charakter pytań rozstrzygnięcia, chociaż o wiele bardziej wskazane byłyby w tych przypadkach pytania dopełnienia. Także przedstawiona liczba hipotez rodzi wątpliwości, co do zasadności wielu z nich.

Rozprawa złożona z pięciu rozdziałów, w punkcie wyjścia przyjmuje socjologiczną orientację w zakresie podejścia do religii i religijności. Autor zwraca uwagę na występowanie dwóch koncepcji w tym zakresie: substancjalnej (traktującej religijność jako wiarę w rzeczywistość określaną jako „święta” i wyłączonej z codzienności) oraz funkcjonalnej (rozpatrującej religię i religijność pod względem funkcji religii jakie ona pełni wpływając na myślenie i działanie człowieka – zarówno jednostki jak i grup ludzi). W tym ostatnim

podejściu, odnosząc się do stanowiska Krystyny Ostrowskiej, Autor utożsamia badanie religijności z badaniem poziomu ukształtowania się osobowości.

Zastosowana metoda sondażu diagnostycznego została oparta na autorskim kwestionariuszu ankiety, a także Autor zastosował w badaniach *Kwestionariusz Siły Przekonań Religijnych Santa Clara* w adaptacji Marcina Wnuka; również w adaptacji Marcina Wnuka *Skalę Codziennych Doświadczeń Duchowych*; a zwłaszcza ważną dla prowadzonych badań: *Skalę Religijności Personalnej* Romualda Jaworskiego; także *Skalę Relacji z Bogiem* Stanisława Tokarskiego; jak również Stanisława Tokarskiego *Kwestionariusz Wartości Religijnych* i *Kwestionariusz 'Moje życie religijne'* Krystyny Ostrowskiej. Autor sięga także po wywiady z wychowankami wybranych placówek resocjalizacyjnych.

Podejście empiryczne zostało poprzedzone najpierw opracowaniem części teoretycznej, a następnie zaistniało w pełni w części empirycznej rozprawy, pozwalając Autorowi na wyakcentowanie podstawowych funkcji religii i religijności, jakie pełni/może pełnić w procesie resocjalizacji. W części teoretycznej w kolejnych czterech rozdziałach, Autor zarysowuje teoretyczne tło swoich poszukiwań: rozdziale I-szym, zatytułowanym: *Znaczenie religii i kultury duchowej w procesie resocjalizacji*, Autor wpisuje religię w całokształt oddziaływań resocjalizacyjnych; w rozdziale II-gim na temat: *Postawy moralne i religijne w resocjalizacji*, Autor wskazuje znaczenie religii i religijności dla kształtowania osobowości; w rozdziale III-cim, któremu nadano tytuł: *Religia w resocjalizacji osób pozbawionych wolności*, Autor prezentuje kwestie religii i religijności osób pozbawionych wolności; wreszcie w rozdziale IV-tym o tytule: *Metodyczne konteksty oddziaływań religijnych w resocjalizacji*, przedstawia metodykę oddziaływań resocjalizacyjnych o charakterze religijnym. Rozdział V-ty zatytułowany: *Religijność i praktyki religijne wychowanków zakładów resocjalizacyjnych dla nieletnich*, spełnia wymagania rozdziału metodologicznego, a zarazem empirycznego. Rozprawa zawiera *Wprowadzenie* oraz *Zakończenie*, *Bibliografię* i *Wykaz tabel*.

Przeprowadzone badania i ich wyniki odzwierciedlają bardzo ważne w tych badaniach dążenie Autora do wydobywania i naświetlenia podmiotowości badanych, którzy podejmują określone decyzje, także te w zakresie religii i praktyk religijnych, przez co badani potraktowani jako osoby, ukazani zostali jako podmioty własnego rozwoju, a nie jedynie jako obiekty oddziaływań resocjalizacyjnych.

Recenzowana rozprawa wyraźnie akcentuje także potrzebę uwzględnienia religii i religijności, a przez to pedagogiki religii, czy też pedagogiki chrześcijańskiej jako dyscypliny pedagogicznej w dialogu z pedagogiką resocjalizacyjną, dla analizy znaczenia religii w

funkcjonowaniu człowieka w różnych okresach i sytuacjach jego życia, jak też zauważa – w jej ramach – potrzebę dalszych analiz i badań z odniesieniami do osadzonych.

Autor podejmując typową dla badań socjologicznych analizę funkcji religii w życiu i funkcjonowaniu człowieka, w swoim podejściu o charakterze antropologicznym i personalistycznym, uwzględnia też wolność człowieka, zresztą tym bardziej wyrażającą się w życiu, im bardziej człowiek staje wobec wartości najwyższych. Już w traktatach filozofów średniowiecza wskazywano, że „im wyższa wartość, tym większa wolność”, co przypominał niedawno m.in. J. Tischner. Właśnie religia i religijność pozwala także osobom resocjalizowanym poszukiwać i przejawiać swoją wolność w odniesieniu do transcendencji.

Autor w tym względzie szczególnie dookreślił antropologiczną i personalistyczną perspektywę zastosowaną w swoich badaniach i w analizach uzyskanych wyników sięgając, zarówno w części teoretycznej jak też w empirycznej, po teorię religijności personalnej Romualda Jaworskiego, zaprezentowaną m.in. w pracy: *Psychologiczne korelaty religijności personalnej* (Lublin, 1989).

Romuald Jaworski, zwracając uwagę na przeżywanie religijności, wyodrębnia dwa typy religijności: *religijność personalną* (wyrażającą się w aktywności, zaangażowaniu, spontaniczności, autonomiczności, poczuciu wolności i odpowiedzialności, także twórczości, świadomości celowości, autentyczności, poczuciu godności) i *religijność apersonalną* (wyrażającą się przez pasywność, sztywność, poczucie przymusu, brak poczucia odpowiedzialności, naśladownictwo, egocentryzm, egoizm, brak poczucia godności w związku z wyznawaną religią, izolacją religii od innych sfer życia). Już te rozróżnienia, okazały się bardzo pomocne w analizach Autora.

Oczywiście podstawowe zróżnicowanie obu typów religijności powstaje w związku z interpretacją przedmiotu religijności, a zatem wiąże się z dostrzeganiem i akceptowaniem osobowej odrębności Boga i relacji do Niego, jako drugiego podmiotu – jako Ty (w wypadku religijności personalnej) oraz reistycznym traktowaniu Boga – właściwie jako „Ono” – nie uwzględniającym Jego podmiotowości, lecz jako jedynie narzędzia do zaspokajania własnych potrzeb i środka do osiągnięcia innych wartości oraz celów (w wypadku religijności apersonalnej).

Sądzę, że takie właśnie rozróżnienia i szersze uwzględnienie teorii religijności personalnej, a także ubogacenie swoich narzędzi badawczych o wypracowaną przez R. Jaworskiego *Skalę Religijności Personalnej* (SRP), wniosło rzeczywiście ważne dopełnienie tych badań i analiz, rzucając nowe światło także na zjawisko religijności i jego przejawy w

funkcjonowaniu osadzonych w odniesieniu do ich religijności. Tutaj też dostrzegam szczególną wartość badań naukowych i rozprawy Doktora Sylwestra Bębas.

W ogólnej ocenie zarówno struktury rozprawy, jak i jej treści podkreślam też, że Autor zachował poprawny tok postępowania, utrzymując strukturę swojej rozprawy w klasycznych trzech częściach: teoretycznej (cztery pierwsze rozdziały), metodologicznej (pierwszy i drugi paragraf rozdziału V) oraz empirycznej (pozostałe paragrafy rozdziału V). Bardziej poprawne byłoby jednak zachowanie proporcji między rozdziałami i wyodrębnienie rozdziału metodologicznego (jako np. piątego), i rozdziału empirycznego (VI.).

Za bardzo cenny uznaję wykaz *Bibliografii*, w którym Autor zebrał bardzo bogatą literaturę przedmiotu stanowiącą wartość samą w sobie i ważny przyczynek dla rozwoju dalszych badań w tym zakresie.

Ogólny też owoc rozprawy przedstawionej jako habilitacyjna uznaję za znaczący z wielu względów, z których podkreślam nade wszystko:

1) Autor dość dobrze poradził sobie z problematyką, która w swojej istocie jest niełatwa i dysponująca „znikomą liczbą opracowań w obszarze polskiej pedagogiki resocjalizacyjnej” – jak to zauważa zresztą we *Wprowadzeniu* do rozprawy i w *Autoreferacie*. W rozprawie widoczny jest wysiłek i wysoka sprawność w zakresie wyjaśniania, porządkowania, zwracania uwagi na istotę rzeczy, co jest szczególnie ważne, gdy mamy do czynienia z kandydaturą na pracownika naukowego w zakresie pedagogiki – pedagogiki resocjalizacyjnej;

2) Autor prezentuje wszystkie najbardziej istotne zagadnienia i aspekty dotyczące religijności i podejmuje się jej interpretacji w obecnych uwarunkowaniach i w obecnej sytuacji religijności i jej roli w odniesieniu do osób osadzonych – w tym zwłaszcza też młodocianych;

3) Rozprawę charakteryzuje precyzja właściwa podejściu empirycznemu, które daje dobre świadectwo przygotowaniu Autora do realizowania takich zadań, jak również prowadzenia tego rodzaju badań i kierowania ich przebiegiem. Realizowana analiza i jej zapis przejawia dobrą szkołę racjonalnego porządkowania problemów i logicznego prowadzenia swojej myśli;

4) Autor w swojej pracy daje ważne impulsy dla dalszego krytycznego opracowania problemów *pedagogiki resocjalizacyjnej w dialogu z pedagogiką chrześcijańską*, czy w ogóle *pedagogiką religii*, w jej szczególnym obszarze, jaki pozostaje ciągle do podjęcia – tzn. pedagogiki resocjalizacyjnej.

Ogólnie, rozprawa dobrze ilustruje uzdolnienia Autora do syntetycznego formułowaniu swoich myśli i jasnego ujmowania problemu. Dysertacja zawiera bardzo przejrzystą narrację, także sięga po wartościowy i reprezentatywny dla poruszanej problematyki dobór autorów cytowanych i przywoływanych, jak też stosuje ważny i sugestywny wybór zamieszczanych w tekście cytatów. Rozprawa zawiera dobrą i jasno zaprezentowaną dokumentację poszczególnych etapów postępowania.

Bogata i starannie dobrana *Bibliografia*, to wyraz czytania, erudycji i bardzo dobrej orientacji Autora w aktualnej literaturze przedmiotu i zauważalnej swobodzie korzystania z niej, ale także cenny wkład naukowy w tworzenie bibliografii pomocnej dla dalszych badań pedagogiki resocjalizacyjnej, pedagogiki religii oraz pedagogiki chrześcijańskiej.

Wyrażone sugestie i dopowiedzenia nie mają na uwadze w żadnym wypadku jakiegos umniejszenia w czymkolwiek wartości rozprawy i recenzowanego dorobku, a jedynie głos ukierunkowania Autora na dalszy rozwój naukowy oraz dalszą samodzielną pracę naukową, zauważając wielki potencjał i wysokie możliwości takiego rozwoju.

Ad. Część III. Bilans ocenowy i konkluzje

Zaprezentowana rozprawa oraz dość bogaty, jak na młodego pracownika naukowego dorobek, stanowią wartościowy wkład, nie tylko do badań nad *pedagogiką resocjalizacyjną*, ale w ogóle w zakresie *pedagogiki ogólnej*, jak również *pedagogiki religii*, i pedagogiki chrześcijańskiej. Autor przez swoją działalność naukowo-badawczą niewątpliwie przyczynia się do ożywienia refleksji pedagogicznej w odniesieniu do osób osadzonych, w tym także do niepełnoletnich, wskazując na podstawową i kluczową rolę podejścia do człowieka jako podmiotu, także w odniesieniu do religijności. Bardzo wartościowe jest upominanie się nie tyle o rozwiązania techniczne lub metodyczne w resocjalizacji, lecz o tzw. *kwesję antropologiczną*.

Autor bardzo zasadnie, wychodząc właśnie od tej kwestii, wykazuje, że człowiek posiada w sobie energię nie tylko dostosowywania się do określonych sytuacji, ale także jest istotą posiadającą potencjał – nie do końca jeszcze odczytany i wymagający, tym bardziej, pełnego zaangażowania – własnego i innych – w ramach wychowania, czyli urzeczywistniania swojego człowieczeństwa i odbudowania pełnego swojego potencjału.

Rozprawa wpisuje się w konteksty współczesnych dyskusji zwłaszcza nad rolą nie tylko ogólnie pojętej inspiracji religijnej, ale zwłaszcza inspiracji chrześcijańskiej w myśli pedagogicznej w ogóle, w tym – w zakresie refleksji i konkretnych oddziaływań

podejmowanych wobec osób osadzonych – młodocianych, jak i dorosłych. W związku z dominującą obecnością osób związanych z chrześcijaństwem, Autor bardzo wyraźnie realizuje raczej pedagogikę chrześcijańską, aniżeli pedagogikę religii, akcentując m.in. podmiotowość, wolność człowieka i właściwe chrześcijańskiemu podejście do osadzonych, którego nie znajdziemy niestety w innych religiach. Także rozpatrywane praktyki religijne odnoszą się do chrześcijan, a zwłaszcza do katolików.

W taki też sposób Autor wskazuje na potrzebę racjonalnego i nowego podejścia do kwestii odkrywania wychowawczego potencjału religii, zwłaszcza chrześcijaństwa w pracy resocjalizacyjnej. Rozprawa wpisuje się zatem w aktualne potrzeby i intencje współczesnych poszukiwań związanych ze skuteczną i twórczą resocjalizacją oraz daje propozycję oddziaływań na osadzonych z uwzględnieniem w niej praktyk religijnych oraz duszpasterskiej posługi kapelanów więziennych, celem przywrócenia osadzonych życiu społecznemu i niesienia im pomocy w ramach edukacji włączającej.

Stosownie do wymogów *Ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455), biorąc pod uwagę ważność i oryginalność rozprawy, jak również niewątpliwe walory znacznego dorobku naukowego przedstawionego do oceny, stwierdzam i konkluduję, iż cykl artykułów, a zwłaszcza monografia habilitacyjna integralnie stanowiąca osiągnięcie naukowe Kandydata (mimo pewnych uwag krytycznych i propozycji do uwzględnienia w dalszych badaniach) – jak i całościowo uwzględniona dotychczasowa aktywność naukowa, wyrażająca się przez uczestnictwo w debacie publicznej wychodzącej poza granice własnego środowiska akademickiego (a nawet o zasięgu międzynarodowym), wykazuje dojrzałość Kandydata, jako pracownika naukowego, potwierdzoną także umiejętnością skutecznego organizowania wspólnej pracy i kierowania zespołami współpracowników i badaczy. Kandydat, w moim przekonaniu spełnia wymagane przez prawo oraz obyczaj akademicki kryteria do pozytywnego zwieńczenia przewodu habilitacyjnego. Dlatego stawiam wniosek o nadanie Doktorowi Sylwestrowi Bębasowi stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika – pedagogika resocjalizacyjna.

Kierownik Katedry Pedagogiki Ogólnej KUL

Ks. prof. dr hab. Marian Nowak

Lublin, dnia 10 listopada 2019 r.